

ЗАЩО НЕ СИ ПАДАМЕ ПО ДЪРЖАВНИЦИТЕ НИ?

Поредицата от загубени войни и провали през ХХ в. е препятствие живи генерации да останат със спомена за държавника, страдал заедно с нацията, прекарал я през пустинята и довел до щастливия изход

ТЕКСТ СТЕФАН ДЕЧЕВ

И най-беглият поглед върху националния ни пантеон демонстрира категорично, че в него обикновено отсъстват държавници. Натъкваме се най-вече на революционери и поети. Прави впечатление, че в редица други държави това не е така. При гърците има място за Елефтериос Венизелос, при сърбите за Никола Пашич, при чехите за Томаш Масарик, при турците за Кемал Ататюрк и т.н. Преди години в телевизионния формат по лиценз на Би Би Си „Великите българи“ в челната десетка попаднаха Васил Левски, Петър Дънов, (к)хан Аспарух, цар Симеон Велики, Христо Ботев, княз Борис I, Константин-Кирил Философ, Стефан Стамболов, Иван Вазов, Паисий Хилендарски. На практика Стамболов бе

ЕДИНСТВЕНИЯТ ДЪРЖАВНИК ОТ ПЕРИОДА СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

който се озовава там. До 20-о място други държавници бяха само Тодор

Живков (попаднал поради високото участие на носталгичния вот в телевизионния формат), Калоян, Крум и Иван Асен II. Следващият държавник от нашето време, който се оказва сред „Великите българи“, заема 22-ро място и това е Иван Костов (отново резултат от мобилизирани привърженици).

Неколкократно заемалият министерски пост Атанас Буров бе поставен едва на 42-ра позиция. Интересно е, че от държавниците от края на XIX и през XX в. буквално нито един не заема място в списъка до 100-но място. Класацията недвусмислено свидетелства за трудния пиетет сред българското общество към тях, освен ако не са някакви далечни фигури от Средновековието като (к)хан Аспарух, цар Симеон Велики, княз Борис I. Очевидно е, че средновековните държавници сравнително лесно заемат челните места в пантеона. Можем да кажем, че като се изключи Аспарух като основател на държава и Борис I като покръстител, останалите са там поради териториалното разширение на държавата, внушавано от учебниците по история. Роля тук, предполагам, играят и

екранизации, които популяризират тези образи сред обществеността след многократни излъчвания по телевизията.

За сметка на това никой не се изненадва от присъствието на Левски и Ботев начело на националния пантеон. Те са там поне още от 20-те години на ХХ в. Константин-Кирил Философ, Паисий и Иван Вазов застават бързо начело на „народните будители“ още с въвеждането на празника през 1922 г. Когато възниква инициативата, списъкът на будителите започва от Кирил и Методий и Климент Охридски, преминава първо през средновековните царе, след това и през Паисий и духовниците, книжовниците и църковните дейци от Възраждането, за да завърши на върха с революционерите начело с Левски и Ботев (или обратното, като най-често се добавят Георги С. Раковски или Любен Каравелов). На практика в пантеона на будителите не се посочва буквално нито един държавник от периода след Освобождението. Единствен там присъства усамотено Петко Р. Славейков, но най-вече заради заслугите си като книжовник

При гърците има място за Елефтериос Венизелос, при сърбите за Никола Пашич, при чехите за Томаш Масарик, при турците за Кемал Ататюрк.

СТЕФАН ДЕЧЕВ

Е ИСТОРИК,
ПРЕПОДАВАТЕЛ
В НОВ БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

Завършва история в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Специализира в Амстердамския университет и Централноевропейския университет в Будапеща. Бил е гост-преподавател в Университета Комплутенсе в Мадрид и Университета в Грац. Специалист е и автор на множество изследвания в полето на модерната и съвременна българска история и историография.

и общественик през Възраждането, едва ли някой го мисли като председател на парламента или министър на вътрешните работи. В появилата се през 30-те години сравнително казионна и

РОМАНТИЧНА ПОРЕДИЦА „ВЕЛИКИ БЪЛГАРИ“

в издадените книжки личат имената на 48 български исторически личности. Сред тях са такива, свързани с българската църковна и културна история, като св. Кирил и Методий, Патриарх Евтимий, св. Иван Рилски, Паисий Хилендарски и т.н., книжовници като Васил Априлов, Братя Миладинови, Найден Геров, Добри Войников, революционери като Л. Каравелов, В. Левски и Хр. Ботев, писатели и поети като Ив. Вазов и П. К. Яворов. И някак си сред всичките 48 „бележити българи“ се открояват имената единствено на двама видни

политици и държавници от следосвободенска България – Ст. Стамболов и П. Р. Славейков. Никой друг. А тук не бива да забравяме, че тежи и дейността им преди създаването на нова България.

И все пак в навечерието на Втората световна война като че ли идва времето и на държавниците от миналото, които последни ще заемат място в пантеона. И ако Стамболов все още не е поставен на челна позиция сред историческите личности на България, то сред държавниците неговата заявка да достигне върха като че ли вече е доста сериозна. И докато промяната на 9 септември 1944 г. ще постави началото на неговата сатанизация от новия режим, то някакво позитивно отношение към държавници като Петко Каравелов и П. Р. Славейков се запазва. Заедно с това настъпва време, в което челото на държавниците отпреди края на Втората световна война ще

се заеме в официалната пропаганда от Александър Стамболийски. Политици демократи като Александър Малинов, Андрей Ляпчев, Никола Мушанов са бързо низвергнати в новите условия. „Лесно“ е единствено на исторически фигури като Паисий, Раковски, Левски, Ботев, П. Р. Славейков и Ив. Вазов, а след време предстои да се завърнат отново, вече в новите условия, и средновековните владетели.

След промените от 1989 г. бързо напред излезе до държавник №1 Стамболов. Както вече стана дума, той е единственият държавник от нова България, който е сред ю-те на върха в класацията „Великите българи“. В този смисъл след 1989 г. градското поколение, доминиращият голям град предопределят и ценностните стандарти при оценката на големите исторически личности от миналото и формират параметрите на паметта за тях. По този начин

В тв формата „Великите българи“ в челната десетка попаднаха Левски, Дънов, Аспарух, Симеон, Ботев, Борис I, Константин-Кирил Философ, Стамболов, Вазов, Паисий.

Според обявени от БСК данни Стамболов е най-големият строител сред всички български управници, тъй като за 7 години от неговото управление са построени 5343 км пътища.

СЕ РЕДЕФИНИРАТ ПАТРИОТИЗМЪТ И НАЦИОНАЛИЗМЪТ НА ПРЕХОДА

Те са градски, проевропейски и прозападни, в един момент вече и открито евроатлантически, а поради анархията, безвластието и корупцията на същия този преход – и с един неизчезващ копнеж по „здравата ръка“. Всички тези контексти и тенденции в развитието на обществените нагласи и настроения благоприятстват не само Стамболовото „завръщане“, а и достигането му до висини, подозирани преди близо век единствено от най-верните му и заклетни почитатели и последователи.

Попадането на Стамболов в челото на „Великите българи“ съвсем не е случайно. Още преди тази класация Художественият съвет и ръководството на БНБ беше намерило врътка, за да постави лика му върху банкнотите – въпреки изискването да се заложи само на културни дейци. Припомни се, че освен държавник той е още публицист и поет. Подобни случаи имаше и след „Великите българи“. През март 2017 г. Българската стопанска камара се опита да отговори на въпроса кой български министър-председател е направил най-много за инфраструктурата на България. В случая институцията сравняваше в статистически план построеното по времето на държавници като Ст. Стамболов, Ив. Костов, Симеон Сакскобургготски, Сергей Станишев, Бойко Борисов. Тя използваше данни от Националния статистически институт, Министерството на финансите, БНБ, Евростат и др. Според обявените резултати излиза, че

Стамболов е най-големият строител сред всички български управници, тъй като за седем години от неговото управление са построени 5343 км пътища. При съобщаването на новината специално се изтъква как той не е разчитал в онова време на евросредства, а е трябвало да работи със заеми, като все пак са останали средства и за развитие на културата. На 25 септември 2018 г. бяха анонсирани рейтинги от появила се книга, резултат от проект на Георги Янков, преподавател по политология в УНСС, за най-успешните български министър-председатели от 1878 до 2009 г. Оценяването е било направено от 56 български учени. Неизненадващо „класирането“ се оглавява отново от Стамболов. Той е следван от Петко Каравелов, Константин Стоилов, Александър Малинов, Андрей Ляпчев. И все пак за университетската интелигенция в лицето на Александър Кьосев истината за Стамболов

ПРОДЪЛЖАВА ДА Е НЕЕДНОЗНАЧНА

През април 2014 г. в едно интервю, говорейки за фигури от миналото като Иван Евстратиев Гешов, Александър Малинов, Константин Стоилов, и то именно като за „интелигентни политици“, той добавя към тях Стамболов, но с уговорката, че е все пак „противоречива фигура“. В крайна сметка Стамболов може и днес да се окаже, подобно на 2006 и 2007 г., а и след това, в челната десетка на „великите българи“. Видимо е, че каквато и да било класация на българските държавници няма как да мине без него, а шансовете му да заеме челното

място все още са твърде големи. На 6 март 2016 г. при излъчването на формата „Лачените обувки“ на българското документално кино по БНТ режисьорът Светослав Овчаров обръща внимание как твърде често напоследък някой бива провъзгласяван за „новия Стамболов“ и как тези, които го правят, всъщност не ни казват какво точно имат предвид. Дали става дума за появил се човек в политиката, който не отстъпва от принципите си, или говорим за човек, който потъпква демокрацията. Но видимо внушението трябва да е свързано с нещо положително, което „новият Стамболов“ носи или се предполага, че ще донесе, доколкото то определено липсва на днешна България.

И все пак в българския случай определено липсва фигура на държавник като Венизелос, Пашич, Масарик, Ататюрк. Царете от Средновековието, както вече стана дума, се настаняват там от учебниците и филмите, а не са резултат на жива народна памет. Тя самата

НЕ ПОМНИ НИТО ЕДИН ГРОБ НА БЪЛГАРСКИ ЦАР

Изстрелването на Стамболов нагоре след промените от 1989 г. бе резултат и от конкретния контекст на прехода. Видимо поредицата от все загубени войни и провали през ХХ в. е препятствие живи генерации да останат със спомена за държавника, страдал заедно с нацията, прекарал я през пустинята и довел до щастливия изход. Все въпроси, над които както историографията, така и социалните и хуманитарни науки в страната си струва да се замислят и изследват. ▀